नियुत्वत् पु० नियुतोऽश्वाः सन्त्यस्य मतुप् मस्य वः तान्तस्यास्त्यर्थे परे पदत्वाभावात् न तस्य दः। वायौ "नियुत्वान् सोमपीतये" यजु० २७।३२। तस्येदं छ। नियुत्वतीय वायुदेवताके हविरादौ "एष वा प्राजापत्य एष वा नियुत्वतीयः" शत०ब्रा० ६।२।२।१५।

नियुत्सा स्त्री भरतवंश्यस्य प्रस्तारनृपस्य पत्न्याम् "प्रस्तारस्य नियुत्सायां हृदयज आसीत् विभुः" भाग०५।५।७ नियुत्सायामित्यत्र निरुत्सायामिति पाठान्तरं साऽपि तत्रार्थे।

नियुद्ध न०नि+युध–भावे क्त। बाहुयुद्धे अमरः। "नियुद्धं सङ्कटयुतम्" सा०द०। निपूर्वकस्य युध्यतेः बाहुयुद्धपरत्वम्। "तेन नियोद्धुकामे किमु बद्धवर्मणी" नैष०।

नियुद्रथ त्रि० नियुत्–नियोजितो नियतो वा रथोयस्य। गमनाय नियोजितरथे "स दस्रा नियुद्रथः" ऋ०१०।२६।१ "नियुद्रथो गमनाय सर्वदा नियतरथो नियुक्तरथो वा" भा०

नियोग पु० नि+युज–घञ् कुत्वम्। १प्रेरणे इष्टसाधनत्वादिबोधनेन २प्रवर्त्तने नियोज्यशब्दे दृश्यम्। ३आज्ञायाम् ४अवक्लृप्तौ अवधारणे तच्चावधारणम् अन्ययोगव्यवच्छेदार्थकम्। "एवानियोगे" मुग्ध०। अनियोगे अनवक्लृप्तावित्यर्थः "तत्सिषेवे नियोगेन स विकल्पपराङ्मुखः" रघुः। पुत्रोत्पादनाय विधवायाः ५नियोजने च। नियोगप्रकारश्च क्षेत्रजशब्दे २४०६पृ० दृश्यः। "उक्तो नियोगो मनुना निषिद्धः स्वयमेव हि" बृहस्पतिः।

नियोग्य त्रि०नियोक्तुमर्हति नि+युज–अर्हार्थे कर्त्तरि ण्यत् कुत्वम्। प्रभौ। शक्यार्थे कर्मणि तु न कुत्वम्।

नियोजन न० नि+युज–भावे ल्युट्। १प्रेरणे २प्रवर्त्तने भृत्यादेः कर्मकरणाय ३उपदेशात्मकव्यापारे "नियोजनकालेऽष्टाचत्वारिंशतमाद्यानग्निष्ठे" कात्या० श्रौ०२१।१।८। ४नितरां योजने च "पाशं कृत्वा प्रतिमुञ्चत्यथातो नियोजनस्यैव" शत०ब्रा० ३।७।३।१३।

नियोज्य त्रि० नि+युज–शक्यार्थे कर्मणि ण्यत् "प्रयोज्यनियोज्यौ शक्यार्थे" पा०उक्तेः न कुत्वम्। १प्रवर्त्तनीये नियुञ्जतेः प्रवर्त्तनार्थकत्वात् कर्मणि ण्यता तत्कर्म उच्यते प्रवर्त्तनाकर्म च तज्जन्यप्रवृत्तिमान्। तथा च स्वर्गकामोयजेतेत्यादौ स्वर्गकामो यागे नियोज्यः स्वर्गकामादेश्च कामनाद्वारा यागे कृतिसाध्यताधीद्वारा प्रवृत्तिर्जायते इति तस्य तथात्वम्। तदेतत् शब्दचि० उक्तं यथा "स्वर्गकामो यजेतेत्यादौ इष्टसाधनत्वं कार्यत्वं वा यदि विधिः समभिव्याहृतक्रियान्वयी तदन्यान्वयी वा गुरुमते यागादिर्न कार्यतया लिङा बोधयितुं शक्यते स्वर्गकामनियोज्यान्वययोग्यताविरहात्। कामनाविशिष्टस्य हि ममेदं कर्त्तव्यमिति बोद्धृत्वं नियोज्यत्वं कामना च तद्बोधोपयोगे सति भवति स च कामनानन्तरं काम्यसाधनताबोधात् कार्यताबोधे सति स्यात् एवञ्च स्वर्गसाधनताबोधे सति स्वर्गकामनियोज्यान्वययोग्यता। न च कालान्तरे भाविस्वर्गे क्रिया साक्षात् परम्परया वा साधनमिति शब्दो बोधयितुमर्हति आशुविनाशित्वात् परम्पराघटकानुपस्थितेश्च तृतीयप्रकारस्याभावात् अन्यथा तमादाय साधनत्वसम्भवात् कल्प्यमप्यपूर्वं न स्यात् इष्टसाधनताविधिपक्षे तु स्फुटैवानुपपत्तिः। कार्यताविधिपक्षे अन्वयप्रकारतया साधनत्वं शाब्दमिति फलतो न विशेषः। अतः क्रियातोऽन्यत् स्वर्गसाधनतार्हं कार्यं क्रियाकार्यतानिर्वाहकमित्यार्थम्" गदाधरेणेदं नियोज्यान्वयग्रन्थे विवृतं दिङ्मात्रमत्रोच्यते "लिङोऽर्थः कार्यत्वं पाकादिक्रियायामेव प्रथमतोऽन्वेति न तु स्वर्गकामो यजेतेत्यादितो यागादौ प्रथमतस्तदन्वयः किन्तु कार्यत्वेनैव वैदिकलिङ्वाच्येऽपूर्वे प्रथमतो विषयतया यागाद्यन्वयः प्रतीयते विषयत्वन्तु जन्यत्वम् तत्र च शक्यतावच्छेदककार्यत्वैकदेशे कृतौ स्वर्गकामान्वयः एवञ्च यागविषयकं स्वर्गकामकार्यमिति प्राथमिको बोधः तदनन्तरमपूर्वस्य कृतिसाध्यता यागद्वारैव, यागमकृत्वा अपूर्वस्य साधयितुमशक्यत्वादतो यागकार्यतां विनाऽपूर्वकार्यत्वमनुपपन्नमित्यनुपपत्तिप्रतिसन्धाने तत्सहकृतलोकस्थलक्लृप्तक्रियाकार्यतान्वयगोचरशाब्दसामग्रीतो यागे औपादानिकोबोधः। पुनरनुसन्धीयमानशब्दसहकृतानुपपत्तिज्ञानमेवोपादानमिति गीयते तदसहकृतं ज्ञानञ्चार्थापत्तिरिति। न च यागकार्यतायाः पूर्वमप्रतीतत्वेन यागकार्यताव्यतिरेकस्य दुर्ग्रहत्वात् उक्तानुपपत्तिधीरेव न घटते इति वाच्यं यागो यदि कार्य्यो न स्यात् तदाऽपूर्वमपि कार्यं न स्यात् इति तर्काकारानुपपत्तिप्रतिसन्धानस्य यागकार्यतासिद्ध्यनधीनस्य यागकार्य्यतासाधकत्वोपगमात्। न चापाद्यापादकयोर्वैयधिकरण्यान्नोक्ततर्कसम्भव इति वाच्यं यागो यदि कृतिसाध्यो न स्यात् असाध्यककृत्यसाध्यकृतिसाध्यव्यापारको न स्यादित्येतादृशतर्कोपगमेन सामञ्जस्यात्। कृतिसाध्यज्वलनादिरूपव्यापारके कृत्यसाध्यकाष्ठादौ व्यभिचारवारणायासाध्यान्तं व्यापारविशेषणं, कृतिसाध्यव्यापारके नित्ये